

Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

**“Формування прийменниково-відмінкових конструкцій у дітей
з порушеннями мовлення шкільного віку”**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL2-M23z

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)

спеціальності 016 Спеціальна освіта

спеціалізації 016.01 Логопедія

Ірина СКАВІНСЬКА

Керівник:

Оксана КОНСТАНТИНІВ,

кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:

Тетяна КУДЯРСЬКА,

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри теорії та методики

дошкільної і спеціальної освіти

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ НАВИЧКИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙМЕННИКОВО-ВІДМІНКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	
1.1 Дослідження особливостей онтогенетичного і дизонтогенетичного розвитку граматичної сторони мовлення дітей	8
1.2 Характеристика логопедичної роботи з розвитку граматичної сторони мовлення у дітей з мовленнєвими порушеннями.....	12
РОЗДІЛ 2 ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОРУШЕНЬ ПРИЙМЕННИКОВО-ВІДМІНКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	
2.1 Особливості вивчення порушень вживання прийменниково- відмінкових конструкцій.....	16
2.2 Результати констатувального експерименту	23
РОЗДІЛ 3 РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙМЕННИКОВО-ВІДМІНКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ У ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ	
3.1 Основні напрями логопедичної роботи формування умінь правильного використання прийменників у дітей з порушеннями мовлення.....	27
3.2 Методика формування навички вживання прийменниково- відмінкових конструкцій у дітей з мовленнєвими порушеннями	34
3.3. Результати формувального експерименту.....	43
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

В даний час кількість дітей з загальним недорозвитком мовлення незмінно збільшується. У зв'язку з цим питання формування лексико-граматичної сторони мовлення у молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення має особливе значення у сучасній логопедії, а методика її розвитку є одним із самих актуальних. Загальний недорозвиток мовлення – це різні тяжкі порушення мовлення, при яких порушено формування всіх компонентів мовленнєвої системи, що відносяться до звукової та смислової сторони. У наукових дослідженнях О. Мілевської, І. Мартиненко, В. Тарасун, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко, О. Ткач та ін. визначено, що ознаками загального недорозвитку мовлення є - порушення лексики, розбіжність в обсязі активного та пасивного словника, обмеженість словникового запасу, несформованість семантичних полів, неточне вживання слів.

Найпоширенішими проявами загального недорозвитку мовлення дітей з загальним недорозвитком мовлення є з труднощі з засвоєнням лексико-граматичної сторони мовлення. Зокрема, О. Ткач вказує, що діти даної категорії повільніше засвоюють граматичну структуру мовлення, проявляють значні труднощі у засвоєнні морфологічної, синтаксичної систем мови, семантичних компонентів.

О. Мілевська зауважує, що при загальному недорозвиненні мовлення, формування граматичної сторони мовлення відбувається з значними труднощами, ніж оволодіння словником. Це зумовлено тим, що граматичні значення завжди абстрактніші, ніж лексичні, а граматична система мови організована на основі великої кількості мовних правил.

І. Мартиненко свідчить, що своєрідність оволодіння граматичною будовою мовлення дітьми з загальним недорозвитком мовлення проявляється у повільному темпі засвоєння, у дисгармонії розвитку морфологічної та синтаксичної систем мови, семантичних і формально мовних компонентів, у

спотворенні загальної картини мовленнєвого розвитку. У цих дітей спостерігаються труднощі як у виборі граматичних засобів для вираження думок, так і в їхньому комбінуванні.

У дослідженнях О. Тищенка наголошується на тому, що «найбільш характерним й істотним для дітей з загальним недорозвитком мовлення є недостатнє уміння помічати й узагальнювати явища мови, її звукові і морфологічні особливості, зокрема форми словозміни, способи словотворення і особливості синтаксичних конструкцій» [58]. Також, науковець акцентує увагу, що порушення лексико-граматичної сторони мовлення призводять до труднощів у навчальній діяльності дітей з порушеннями мовлення. Дослідження порушень мовлення у дітей та вибір найбільш відповідних шляхів логопедичної корекції є актуальними і набуває вагомого значення в умовах удосконалення змісту логопедичного супроводу у закладах загальної середньої освіти. Викладені факти стали причиною обраної теми дослідження що спричинило вибір теми дослідження «Формування прийменниково-відмінкових конструкцій у дітей з порушеннями мовлення шкільного віку»

Об'єкт дослідження: прийменниково-відмінкові конструкції у мовленні дітей з порушеннями мовлення.

Предмет дослідження: особливості формування прийменниково-відмінкових конструкцій у дітей з порушеннями мовлення шкільного віку.

Мета дослідження: здійснити наукове обґрунтування і визначити особливості розвитку навички використання прийменниково-відмінкових конструкцій у дітей порушеннями мовленнєвого розвитку і розробити методичні рекомендації щодо формування прийменниково-відмінкових конструкцій у дітей з порушеннями мовлення шкільного віку.

Завдання дослідження:

1. здійснити аналіз науково-теоретичних джерел щодо особливостей формування прийменниково-відмінкових конструкцій у дітей з порушеннями мовлення шкільного віку.

2. провести дослідження розвитку прийменниково-відмінкових конструкцій у дітей з порушеннями мовлення шкільного віку

3. розробити методику формування прийменниково-відмінкових конструкцій у дітей з порушеннями мовлення шкільного віку

Методи дослідження визначились як теоретичними основами лінгвістики і психолінгвістики, психології та спеціальної педагогіки, так і завданнями дослідження. У роботі застосовувалися такі методи дослідження:

1) теоретичні – аналіз науково-методичної літератури з проблемі дослідження, розробка змісту логопедичної роботи з прийменниково-відмінкових конструкцій у дітей з порушеннями мовлення шкільного віку;

2) емпіричні – спостереження, констатувальний і формувальний експеримент, емпіричний опис, складання графіків, таблиць;

3) стандартизовані діагностичні методики, а також методи якісно-кількісної обробки констатувального і формувального етапу дослідження

Практичне значення дослідження полягає в запропонуванні нами методики з формування навички використання прийменниково-відмінкових конструкцій у дітей з порушеннями мовлення шкільного віку.

Апробація результатів дослідження: матеріали дослідження було представлено на «Науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2022-23 н.р.» (4-5 квітня 2023 року м. Кам'янець-Подільський)

Публікації: Особливості порушення та формування прийменниково-відмінкових конструкцій у мовленні дітей із мовленнєвими порушеннями // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія / за ред. О. Гаврилова. Вип. 15. Кам'янець-Подільський. Видавець Ковальчук О.В. 2024. С. 532-538

Структура роботи дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків сторінках.

ВИСНОВКИ

У дипломному дослідженні розкрито теоретичні засади, емпіричні аспекти та практичні підходи до формування правильного використання прийменниково-відмінкових конструкцій в мовленні дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями. Проведене дослідження дало змогу досягти поставленої мети, виконати завдання роботи та отримати такі результати: аналіз сучасної наукової літератури дозволив визначити основні аспекти мовленнєвого розвитку, зокрема граматичної сторони мовлення як ключового компонента комунікативної компетенції дитини; з'ясовано, що у дітей із складними мовленнєвими порушеннями найчастіше спостерігаються труднощі у використанні прийменниково-відмінкових конструкцій, узгодженні частин мови та побудові синтаксичних конструкцій.

Висвітлено основні аспекти методики виявлення порушень використання прийменників та описано їх особливості. На основі аналізу результатів констатувального експерименту виявлено, що у дітей з експериментальної групи порушення прийменниково-відмінкових конструкцій є наслідком несформованості операції граматичного структурування та просторового орієнтування. У дітей молодшого шкільного віку ці труднощі проявляються у вигляді пропусків або заміन прийменників, неправильного використання відмінкових закінчень і заміни прийменниково-відмінкових конструкцій. Основною метою корекційно-логопедичної роботи є формування у дітей розуміння синтаксичної та лексичної функції прийменників і правильного їх використання в мовленні.

Визначено, що діагностика рівня сформованості прийменниково-відмінкових конструкцій включає два етапи: обстеження розуміння значення прийменників; оцінювання їх використання в експресивному мовленні. Проведений аналіз теоретичних джерел і експериментальне дослідження дозволили сформулювати комплексний підхід до вирішення цієї проблеми.

Розроблено програму логопедичного втручання яка включала чотири етапи: засвоєння окремих прийменників та їх значень через інтерактивні вправи та ігри; використання прийменниково-відмінкових форм іменників у фразях та реченнях; робота з конструкціями, що позначають напрямок руху, із залученням динамічних ігрових вправ; включення складних конструкцій, що відображають горизонтальну орієнтацію, з уточненням понять «ліворуч» і «праворуч». Розроблена система логопедичних вправ спрямована на формування граматичних навичок, а саме засвоєння прийменниково-відмінкових конструкцій. Ігрові вправи та мовленнєві завдання сприяють збереженню інтересу дітей до занять, формують позитивну мотивацію до навчання, активізують імпресивне та експресивне мовлення. Запропонована методика логопедичної роботи забезпечує послідовність формування прийменниково-відмінкових конструкцій, що дозволяє досягати позитивних результатів у подоланні мовленнєвих порушень.

Ефективність розроблених підходів підтверджується результатами формувального експерименту, які продемонстрували кількісні та якісні зміни у мовленнєвому розвитку дітей. Порівняння результатів контрольних і експериментальних груп засвідчило, що використання запропонованих методів сприяє покращенню якості мовленнєвих граматичних навичок дітей.

Отримані результати можуть бути основою для подальших досліджень у галузі логопедії та розвитку мовлення у дітей із мовленнєвими порушеннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. 2-е видання / А. М. Богуш. К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 374 с.
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В., Саприкіна О. В. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку. К. : Видавничий Дім «Слово», 2009. 408 с.
3. Березіна О. М., Павловська Т. О. Мовні ігри та забави. Тернопіль : Мальва - ОСО, 2004.
4. Беженова М. О., Шкляревський Є. О. Цікава грамати́ка. Д : Сталкер, 1999.
5. Бишова Т., Кондратюк О. Подолання логопедичних проблем молодших школярів. Київ : Видавничий дім «Шкільний світ», 2006.
6. Блінова Г. Й., Пічугіна Т. В. Дидактичний матеріал для подолання вад письма у дітей. К. : Рад. школа, 1990. 111с.
7. Боровик І. Г. Скажеш ти обов'язково чітко, гарно кожне слово. Харків, Видавництво «Ранок», 2010.
8. Володіна В. С. Альбом з розвитку мовлення. Київ : ТОВ «Перо», 2009. 96 с.
9. Гаврилова Н. С. Класифікації порушень мовлення / Н. С. Гаврилова // Збірник наукових праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Сер.: соціально педагогічна / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Кам'янець-Подільський, 2012. Вип. XX, ч. 1. С. 293-315.
10. Гаврилова Н. С. Психологічна характеристика дітей з загальним недорозвитком мовлення з порушенням пізнавальної сфери кінетичного типу / Н.С. Гаврилова // Збірник наукових праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Сер. : соціально-педагогічна / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський, 2008. Вип. X. – С. 181-185.

11. Гайван Т. Я., Макарова С. М. Логопедична робота з дітьми (для роботи з дітьми 5-6 років із ЗНМ). Х. : Веста: Видавництво «Ранок», 2008. 184 с.
12. Горай І. В. Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей із ЗНМ / І. В. Горай // Реабілітаційна педагогіка: Теорія і практика. Полтава. 2009. ПДПУ. 50 с.
13. Дарда С. М. Корекційні заняття з логопедії в ДНЗ: у 2 частинах. Частина 1 / С. М. Дарда. Вид. 2-ге, без змін. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 336с.
14. Жуковська О. П. Система формування прийменниково-відмінкових конструкцій у дітей 4-5 років із ЗНМ. ТОВ «ВТ Основа», 2018.
15. Коломієць, Ю. В. Особливості префіксально-дієслівного словотвору у мовленні молодших школярів із ТПМ / Ю. В. Коломієць, Н. О. Дерев'янка // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 17. 98-102 с.
16. Каменєва–Замараєва Т. В., Рудяк Л. В., Тимошенко Л. М. Розмовник. Логопедичні завдання для роботи вихователя (старша група).-Харків:видавнича група «Основа», 2012.
17. Кондратенко Л. О. Весела грамота. Київ, 1993.
18. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія. Навчальний посібник / за ред. М. К. Шеремет. К. : Знання, 2010. 293 с.
19. Король А. В. Мовленнєва картка з картинками: логопедичне обстеження рівня мовленнєвого розвитку дитини. Тернопіль: Мандрівець. 2017.
20. Кравцова І. В. Розмовляйко. Домашній логопедичний зошит із розвитку мовлення дітей четвертого року життя. Тернопіль: Мандрівець, 2017.
21. Крутій К. Л. Формування граматично правильного мовлення у дітей дошкільного віку / К. Л. Крутій. Запоріжжя, 2004.
25. Крутій К.Л. Граматична норма як компонент культури мовлення дитини дошкільного віку // Науковий вісник Південноукраїнського державного

університету ім. К.Д.Ушинського. Збірник наукових праць. Випуск 4-5. Одеса, 2002. 155-161 с.

22. Крутій К. Л. Перспективно-календарне планування занять із навчання мови і розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Запоріжжя: ТОВ «ЛПІМ» ЛТД, 2005. 192 с.

23. Кучеренко Ж. Інтерактивні технології мовлення дітей дошкільного віку. // Вихователь–методист дошкільного закладу. № 3, 2010.

24. Крутій К. Л. Педагогічна технологія пропедевтики добуковарного періоду навчання грамоти дітей середнього дошкільного віку. Запоріжжя: ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2010. 320с.

25. Лепеха Л. П., Городиська М. Б Логопедичні ігри в корекційній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. Львів-Дрогобич : Посвіт, 2014. 76 с.

26. Логопедія. Підручник. Третє видання, перероблене та доповнене / За ред. М. К. Шеремет. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. 672 с.

27. Лісова Л. І. Корекція навчальної діяльності молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення: Монографія / Л. І. Лісова – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс» 2015. 224 с.

28. Малярчук А. Я. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів. Київ, Літера АТД, 2008.

29. Малярчук А. Я. Сімейний логопед: посібник для батьків і дітей. Київ, Літера АТД, 2008.

30. Марченко І. С. Спеціальна методика початкового навчання (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників) К. : Слово, 2010. 285 с.

31. Молошна І. А. Особливості розвитку лексико-граматичної сторони мовлення із загальним недорозвитком мовлення / І. А. Молошна, О. В. Ласточкіна // Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : матеріали V Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (5 квітня 2016 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. С. 119-123.

32. Момот Т. Л. Грамотійко. Логопедичний зошит для розвитку усного і писемного мовлення. Тернопіль, Навчальна книга – Богдан, 2004.
33. Миронова С. А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях / С. А. Миронова. М. : Просвещение, 1991.
34. Мілевська О. П. Дослідження лексико-семантичних умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення // Педагогічні науки : Збірник наукових праць. Херсон: Херсонський державний університет, 2017. С. 86-91.
35. Нечипорук Н. І., Томей О. П. Розвивальні ігри для дошкільників.- Харків, видавнича група «Основа», 2007.
36. Ніколаєнко В. Рухливі ігри з віршованим супроводом.//Дошкільне виховання. – 2009. – № 7.
37. Олефір О. І. Корекція лексичної складової мовлення у молодших школярів із тяжкими мовленнєвими вадами на уроках читання [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Олефір Ольга Іванівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ, 2015. 17 с.
38. Петренко Н. В., Погосян А. Р. Перспективне планування корекційно-розвиткової роботи з дошкільниками із ЗНМ І рівня. *Навчально-методичний посібник – Кам'янець-Подільський*, 2018. 110 с.
39. Походжай Н. Я., Шост Н. Б. Цікава грамота: зошит з навчання грамоти для підготовчих груп. Тернопіль, Навчальна книга - Богдан, 2001.
40. П'яткова Н. Г. Формування граматичної будови мовлення в дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ // Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації: матеріали І Всеукраїнської студентської науковопрактичної конференції (14 лютого 2017 року, м. Суми). Суми: ФОП Цьома С. П., 2017. с. 99-102.
41. Райчук М., Посохова І. Домашній логопед. Ефективний курс для занять з дітьми. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010.

42. Рібцун Ю. В. Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників : навч.-метод.посіб. / Ю. В. Рібцун. – Тернопіль: Мандрівець, 2015. 200с.

43. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ. Київ : Освіта України, 2011. 292с.

44. Розіна О. Розвиток мови методами кінезіології. // «Дефектолог», 2010, № 1.

45. Рудакова Н. Навчання старших дошкільників із ЗНМ прийменниково-відмінкових конструкцій. // «Дошкільне виховання», № 11. 2004.

46. Савінова Н. В. Особливості формування граматичної будови мовлення у дітей у нормі та при патології мовленнєвого розвитку: психолінгвістичний аспект / Н. В. Савінова // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Випуск 16. Зб. наук. праць.– К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – С.164–169.

47. Сафонова Н. Є. Цікаво вчитися. Київ, 1996.

48. Соботович Є. Ф. Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку // Дефектологія. – 2002. № 1. С. 2-7.

49. Соботович Є. Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку / Є. Ф. Соботович // Дефектологія. 2002. №3. С. 2-4.

50. Сухар В. Л. Мовні ігри та вправи зі словом. Ранок НТ, 2007.

51. Трофименко Л. І. Теоретичні передумови формування морфологічних знань у школярів із тяжкими порушеннями мовлення. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць. Вип. 8. / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої. К. : ТОВ «Поліграф плюс», 2015. С.160-165.

52. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія / Л. І. Трофименко. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 104 с.

53. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ : Програмно-методичний комплекс / За ред. Є. Ф. Соботович. К. : «Актуальна освіта», 2007. 120 с.

54. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс. 2013. 108 с.

55. Трофименко Л. І. Механізми засвоєння лексико-граматичних одиниць мови учнями молодшого шкільного віку із нерізко вираженим загальним недорозвитком мовлення / Трофименко Л.І. // Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. 2013. С. 9-13.

56. Чемерис С. М. Методичні рекомендації на допомогу вчителям-логопедам, вихователям спеціальних груп компенсуючого типу для дітей з вадами мовлення, музичним керівникам ДНЗ міста Львова. Львів, 2011.

57. Чередніченко Н. В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). К. : Видавничий дім «Слово», 2012. – 208с.

58. Шеремет М. К. Хрестоматія з логопедії. Навчальний посібник. К. : КНТ, 2006. 365с.

59. Шкльода В. М. Вправи на координацію мовлення з рухами. // «Дефектолог». 2008. № 4.